

เจ้าพระยา...แล้ว

ปีที่ 17 ฉบับที่ 884 วันเสาร์ที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2559

การพัฒนาด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจและการเข้าถึงของคนกลุ่มหนึ่ง กลับเป็นการผลักไสคนอีกกลุ่มหนึ่งออกไป มีหน้าซ้ำอาจทำลายรากเหง้าทางวัฒนธรรมริมน้ำไปด้วย 'เจ้าพระยาเพื่อทุกคน' จึงนำมาสู่คำถามที่ว่า 'เพื่อใครกันแน่?'

จากต้นทางที่สายน้ำปิง วัง ยม และน่าน ไหลรวมกันเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา เส้นเลือดใหญ่ของประเทศไทยสายนี้ยังทำหน้าที่หล่อเลี้ยงคนริมน้ำ คนใกล้น้ำ พี่ชุกการเกษตร ปศุสัตว์ ภาคอุตสาหกรรม มาอย่างไม่ขาดตกบกพร่องเสมอมา จนกระทั่งวันนี้ที่แม่น้ำเจ้าพระยากำลังเป็นประเด็นให้หลายฝ่ายตั้งคำถามและร่วมกันหาคำตอบว่า 'ควร' หรือ 'ไม่ควร' ปรับเปลี่ยน เพราะยังมีคำสำคัญที่คลุมเครือว่าหากทำแล้วจะ 'พัฒนา' หรือ 'ทำลาย' กันแน่

เมื่อโจทย์ยังไม่ถูกตีให้แตก แต่ความคืบหน้าของโครงการพัฒนาริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาก็คืบหน้าอย่างต่อเนื่อง เพราะล่าสุดกระทรวงมหาดไทย สำนักการโยธา กรุงเทพมหานคร ได้มอบหมายให้สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง (สจล.) และมหาวิทยาลัยขอนแก่น (มข.) เป็นที่ปรึกษาโครงการฯ และดำเนินงานศึกษาวิจัยทางวิชาการ สำรวจออกแบบและจัดทำแผนแม่บท จนได้ภาพที่ชัดเจนของโครงการนี้เป็นระยะทาง 57 กม.จากสะพานพระราม 7 ถึงสุดเขตกรุงเทพฯ โดยจะนำร่องก่อน 14 กม.จากสะพานพระราม 7 ถึงสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า

-1-

"ในฐานะคนทำงานเรื่องสังคมและวัฒนธรรมคิดว่าไม่จำเป็นต้องทำ ไม่ควรทำ ไม่ว่าจะเริ่มต้นการทำถนน คุยๆ สดมาเป็นทางเลียบริมน้ำหรืออะไรก็ตาม ตอนนั้นแบบก็ดูไม่ชัดเจนแล้วก็รับทำมาก เห็นบอกว่าภายใน 7 เดือนจะเอาแบบออกมา แล้วชุมชนคืออะไรทำอะไรไว้บ้าง มันมีผลได้ผลเสียอย่างไร แล้วที่ทำอันนั้นก็ยังไม่ชัด ไม่ชัดเรื่องเขื่อนคอนกรีตที่ทำไว้เป็นคันกันน้ำ มันก็แบ่งคนออกเป็นสองกลุ่มอยู่แล้ว คนที่อยู่กลุ่มข้างนอกก็ไม่ได้รับการดูแลจากรัฐเลย เหมือนกับทอดทิ้งไป วิถีชีวิตที่อยู่ริมน้ำมีรากเหง้าเยอะมากเกินกว่าที่จะให้ทำอะไรแบบนี้ได้" เสียงสะท้อนจาก วลัยลักษณ์ ทรังศิริ นักวิชาการมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ ระบุว่าโครงการพัฒนาริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาส่งผลกระทบต่อหลายส่วน ที่แน่ๆ คือ วิถีชีวิตผู้คน

แต่ในพากษ์ของผู้ดำเนินการโครงการก็อธิบายว่าเป็นการฟื้นฟูแม่น้ำเจ้าพระยาที่เคยเป็นแม่น้ำสำหรับทุกคนในอดีต ให้กลับมาทำหน้าที่เดิมในขั้นต้นและอนาคตอย่างยั่งยืนอีกครั้ง **รณฤทธิ์ ธนโกเศศ** ภูมิสถาปนิกและผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์และชุมชนบอกว่า "ในตอนนั้นเราพบว่าสภาพปัจจุบันของแม่น้ำเจ้าพระยาและพื้นที่สองฝั่งซึ่งเป็นเมืองกำลังเสื่อมโทรมทั้งธรรมชาติและสภาพของวัฒนธรรมสองฝั่งริมน้ำกำลังสูญหายไป โครงการนี้จะช่วยรักษาพื้นที่ธรรมชาติและสืบสานวัฒนธรรม โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเป็นรากวัฒนธรรม"

เจ้าพระยา... เพื่อใคร?

► เรื่อง : ปริญญา ชวสนุณ

นอกจากนี้เขายังอ้างอิงว่าหลักการอนุรักษ์และพัฒนาในโครงการนี้สอดคล้องกับหลักสากลและสหประชาชาติ อาทิ การพัฒนาภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์, การประเมินผลกระทบต่อมรดกทางวัฒนธรรม, การพัฒนาชุมชนเมืองแบบบูรณาการพื้นที่ทั้งหมดเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน เป็นต้น โดยมีกรอบแนวคิดที่ว่า "เจ้าพระยาเพื่อทุกคน" (Chao Phraya for All) พอกกล่าวถึงผลลัพธ์ซึ่งบวกๆ ย่อมมีคนพิกหน้าเห็นด้วย อย่างเช่นตัวแทนจากชุมชนวัดคอนเซ็ปชัน วัดนักบุญฟรังซิสเซเวียร์ที่แสดงความคิดเห็นบนเวทีสาธารณะรับฟังความคิดเห็นเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2559 ณ โรงแรมเอส.ดี.อเวนิว ว่าเมื่อเป็นความจริง ความสวยงาม และความสะอาดสบาย ก็เห็นดีด้วย เพราะขอเน้นคนในชุมชนก็ยังได้รับข้อมูลส่วนหนึ่ง รายละเอียดอื่นๆ ที่ยังไม่ทราบก็ยังไม่มีความคิดเห็น

นอกจากประโยชน์ที่ตัวแทนชุมชนดังกล่าวมองเห็น ยังมีบางอย่างเป็นแรงผลักดันให้พวกเขาสนับสนุนโครงการฯ "คนในชุมชนเราเห็นด้วยกับโครงการฯ ปัจจุบันจะมีอยู่กลุ่มหนึ่งที่รู้สึกแม่น้ำเจ้าพระยาเข้าไป ล้ำไปเรื่อยๆ มองทัศนียภาพแล้วไม่ตรงตาม แล้วก็จากการที่เราได้เห็นเขาอยู่เป็นกลุ่มแต่ในสภาพความเป็นอยู่ไม่ถูกสุขลักษณะ มียาเสพติด แออัด เขวชาญ อันนี้เลยทำให้เรามีความรู้สึกว่าสนับสนุนที่จะให้ทำ แต่ว่าอย่าล้ำเข้ามาในชุมชน" แม้จะใช้วลี "เจ้าพระยาเพื่อทุกคน" แต่ในความเป็นจริงไม่ใช่ทุกคนที่เห็นดีเห็นงามด้วย เพราะ

ตั้งแต่ชาวแพร่สะพัดว่าโครงการ 14 กม.จะเน้นเป็นเส้นทางออกกำลังกายและเส้นทางจักรยาน **เครือชัชวาลย์ คนรักรักษ์เจ้าพระยา** ประกอบด้วย กลุ่มศาลนสถาน วัด มัสยิด ชุมชน บ้านเรือนโบราณ ได้ออกแถลงการณ์ถึงคณะกรรมการศึกษาโครงการฯ เมื่อวันที่ 21 เมษายน 2559 ว่าได้ไปรื้อทบทวนใหม่ และขอความจริงใจต่อการให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง พร้อมเปิดเผยข้อเท็จจริงให้ประจักษ์ โดยเฉพาะแก่ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการฯ และที่เกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ สถาปัตยกรรม รวมถึงรอยต่อภูมิประวัติศาสตร์สายน้ำเจ้าพระยา ในแถลงการณ์ระบุว่า "โดยข้อเท็จจริง ทัศนียภาพริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาอันสำคัญยิ่งของชาติ แสดงถึงเรื่องราวความเป็นมาแห่งการสืบทอดทางวัฒนธรรม หลากหลายของชาติ อันเป็นรากฐานประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม และวิถีชีวิต 'แม่น้ำเจ้าพระยา' จึงเป็นบริเวณที่เราควรได้รักษาไว้และจัดอ้างอิงของชาติ แต่ขนาดมหากบริเวณนี้ถูกปิดกั้นการแสดงเรื่องราวประวัติศาสตร์ที่ต่อเนื่องในวัฒนธรรมอันหลากหลายของเรา เนื่องจากการปิดกั้นบริเวณโดยรอบจากโครงการฯ ทำให้เนื้อหาประวัติศาสตร์ของเมืองเปลี่ยนไป ปรากฏจากการสืบสานประวัติศาสตร์ ขาดห้วงของความต่อเนื่องในประวัติศาสตร์ เกิดที่ว่างทางพหุวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ศาลา ทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น อันปรากฏเป็น 'รอยต่อประวัติศาสตร์' ให้ลูกหลานได้รับรู้"

โดยลงท้ายด้วยการทบทวนครั้งนี้ "เพื่อหวังว่าจะไม่เกิดรอยต่อทางภูมิสถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์

แม่น้ำเจ้าพระยาของทุกคน"

-2-

เรื่องทัศนียภาพเป็นอีกข้อที่ถกเถียงกันไม่จบฝ่ายหนึ่งบอกว่าบ้านเรือนเก่าๆ ริมน้ำเป็นภาพที่สวยงาม ส่วนอีกฝ่ายบอกว่าทางเลียบริมน้ำคือสิ่งแปลกปลอมต่างคนต่างมอง แต่ในมุมมองของนักโบราณคดี บ้านเรามีตัวอย่างของความล้มเหลวทำนองนี้มาากแล้ว เช่น คันกันน้ำหลายแห่งทั้งในกรุงเทพฯ และปริมณฑล ทั้งบึงบอระเพ็ดในภาพ ทั้งบึงบัววิถีชีวิตเดิม **วลัยลักษณ์ ทรังศิริ** ฉายภาพว่าวิถีชีวิตของชุมชนน้ำหลายแห่งถูกเปลี่ยนให้สูญบงก ดูได้จากศาลนสถานที่ยื่นหน้าลงน้ำ ทั้งโบสถ์ วัด มัสยิด ท่าสิงปลุกสร้างแปลกปลอมกลับมาบงก

ด้าน **รศ.ดร.สุกล ท่อโนทยาน** ผู้จัดการโครงการพัฒนาริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา กล่าวบนเวทีสาธารณะว่าโครงการฯ มีแนวคิดเพื่อฟื้นฟูแม่น้ำ ภูมิทัศน์และโครงข่ายทางเดิน-บัน ซึ่งบางช่วงเลียบริมน้ำ บางช่วงวกเข้าพื้นดินเชื่อมต่อ พื้นที่สีเขียว นันทนาการ วัฒนธรรม ระบบขนส่งสาธารณะ และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยพัฒนาเป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงแม่น้ำสายนี้ได้ย่างเท่าเทียม

แต่ในสายตาของสถาปนิกชุมชนอย่าง **ปรุมา หรุ่นรักวิทย์** สถาปนิกรางวัลศิลปาธร ประกาศไว้แล้วไม่เห็นด้วยที่จะมีสิ่งปลูกสร้างในแม่น้ำเจ้าพระยา ไม่ว่าจะขนาดเท่าไรก็ตาม

นั่นเพราะขอเห็นผลกระทบที่จะเกิดขึ้นแน่นอน... "เรื่องสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับน้ำนี้มีผลแน่ๆ อยู่แล้ว ผลกระทบที่จะเกิดที่คนอาจนึกถึงความเป็นไปได้สูง และมีผลในการทำลายรากเหง้าวิถีชีวิตการอยู่อาศัย และความสัมพันธ์ของคนไทยกับสายน้ำ

ในแง่ภูมิสถาปัตย์ยิ่งใหญ่ จากแม่น้ำมองเข้าฝั่งจะเห็นอะไรคะ จากฝั่งมองออกไปแม่น้ำจะเห็นอะไรคะ มันชัดเจนอยู่แล้ว" ถึงกระนั้นก็มีบางเสียงเปรียบเทียบว่าอาจเป็นโครงการพัฒนาที่ทำให้บ้านเรามีทางเลียบริมน้ำสวยๆ แบบเดียวกับที่ริมแม่น้ำอัน กรุงโซล ประเทศเกาหลีใต้ ก็เป็นได้ แต่คงต้องถามกันต่อว่าบริบทต่างๆ นั้นเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร สำหรับริมแม่น้ำอันนั้นถูกพัฒนาขึ้นเพราะราวปี 2491 เป็นยุคที่พัฒนาเต็มขั้นของเกาหลีใต้ เกิดถนนหนทางมากมายซึ่งสร้างปิดทับลำคลองและแม่น้ำ

จนเสื่อมโทรม ต่อมาปี 2546 นายกรัฐมนตรีกรุงโซล เริ่มโครงการบูรณะริมแม่น้ำอันความยาว 5.84 กม. โดยรื้อถนนออก แทนที่ด้วยสวนสาธารณะ จนปัจจุบันริมแม่น้ำอันเป็นแลนด์มาร์คสำคัญของกรุงโซลไปแล้ว ถึงตรงนี้ลองสังเกตว่ามีอะไรแตกต่างกันบ้างหรือไม่ ปรุมา บอกว่าที่ไทยจะทำนั้นเป็นคนละเรื่องเดียวกัน "เราไม่เคยเห็นต่างประเทศเขาทำถนนบนแม่น้ำนะคะ ยกเว้นสะพาน ต่างประเทศที่ได้ชื่อว่าพัฒนาแล้ว งานแบบนี้ศึกษากันยาวนาน ไม่ใช่แค่ 7 เดือนทำให้ทุกสิ่งไม่เข้าใจว่าเราจะพัฒนาประเทศเราให้เป็นอะไร"

-3-

ไม่ว่าเสียงสะท้อนจากฝ่ายคัดค้านจะหยุดยั้งโครงการฯ ได้หรือไม่ แต่ที่น่าเป็นห่วงเพราะสิ่งที่จะเกิดขึ้นคือทางเลียบริมน้ำเจ้าพระยาอาจมีสวนบึงบอง การไหลของสายน้ำจนผิดธรรมชาติ ปรุมาบอกว่าอันที่จริงเรื่องนี้รัฐก็ทราบดีอยู่แล้ว เพราะการไล่อ้ายบ้านและชุมชนที่อยู่ริมน้ำอยู่ตอนนี้ก็ด้วยเหตุผลนี้ นอกจากนี้ยังมีประเด็นชวนห่วงโยในแง่สิ่งแวดล้อมอีกเพียบ

"ผลกระทบในเรื่องของน้ำขึ้น-ลงหรือน้ำเค็มเข้าหรืออะไรที่มีผลต่อตลิ่ง เพราะว่าถ้าเป็นเขื่อนแบบคอนกรีตผลกระทบเยอะเน่ อย่างเห็นที่เห็นได้ชัดของปากเกร็ดตรงข้ามกับวัดสนามเหนือ มันยุบลงแล้วดึงเอาบ้านยุบลงไปด้วย แก้วไข้อย่างไรในเชิงวิศวกรรม อันนี้ยังไม่เห็นเขาบอกชัดด้วยโฟมแทนที่จะอัดด้วยทราย แต่โฟมนี่คืออะไร ในทางวิศวกรรมบอกว่ามันเป็นของใหม่ มันใหม่จริงหรือเปล่า แล้วทำไมต้องเอาमतดลงกับชุมชนจริง ที่บ้านเขาเสียหายไปจริงๆ" วลัยลักษณ์อธิบาย

ในแง่สิทธิแน่นอนว่าไม่มีใครอยากเสียพื้นที่เสียบ้าน หรือแม้กระทั่งเสียความเป็นส่วนตัว ลองคิดเล่นๆ ว่ามีถนนมีสะพานหรือว่าทางเดินพาเดินริมน้ำผ่านหมู่บ้านที่อยู่กันมานานหลายชั่วอายุคน พื้นที่ริมน้ำนั้นจะเป็นอย่างไร เพราะอันที่จริงพื้นที่สาธารณะคือกลานน้ำสำหรับการคมนาคมต่างๆ แม้เป็นพื้นที่ส่วนรวมมาตั้งแต่โบร่ำโบราณ แต่ไม่เคยถูกล้ำมาจนถึงหน้าบ้านหน้าวัด เพราะถ้าทำแบบนี้เท่ากับก้าวก่ายสิทธิของคนอื่น นับเป็นการทำลายภูมิวัฒนธรรมและวัฒนธรรมของคนที่อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยามากที่สุด ร้ายแรงที่สุดและจะลุกลามเป็นการทำลายความเป็นชุมชนริมแม่น้ำของไทยเสียทีเดียว

หากแง่คิดหลายมุมมอง 'สร้าง'-'ไม่สร้าง' ล้วนมีเหตุผลน่ารับฟัง บางที่การได้ทบทวนให้ถี่ถ้วนก่อนเดินหน้าโครงการอาจทำให้สโลแกนที่ว่า 'เจ้าพระยาเพื่อทุกคน' เป็นมากกว่าคำโฆษณาขายฝันที่รื้อวันล้มสลาย